

ARNULF KRAUZE

KELTI

ISTORIJA I MIT
O JEDNOM ZAGONETNOM NARODU

Preveo s nemačkog
Slobodan Damnjanović

■ Laguna ■

Naslov originala:

Arnulf Krause

DIE WELT DER KELTEN

GESCHICHTE UND MYTHOS EINES RÄTSELHAFTEN VOLKES

Copyright © 2004 Campus Verlag GmbH, Frankfurt/Main

Translation copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

Predgovor	11
1. KELTI – AKTUELAN NAROD IZ RANE ISTORIJE ..	15
Poput bića iz drugog sveta	15
Zagonetan narod pod velom tame	17
Kelti nisu narod ali jesu kulturna i jezička zajednica	24
Keltski jezici	28
Kultura na putu	29
Od drevne prošlosti do modernog doba	32
Mi smo Kelti!	33
2. UNIVERZALNO PRISUSTVO VLADARA, RATNI- KA I KELTA – JEDNA KULTURA OSVAJA EVROPU	35
Gospodari soli sa Alpa	35
Vladar iz Hohdorfa	37
Srednja Evropa – varvarska zemlja vladarskih sedišta i grobnih humki	43
Keltski centar Mon Lasoa i Hajneburg	49
Razbijene statue i nastanak nove keltske kulture	54
Sveta mesta Glaubergera	58
Doba velikih seoba	63
Kelti na Pou i Jadranskom moru	67

Kelti osvajaju Rim	69
Kelti u Italiji	75
Kelti prolaze kroz Herkinijske šume i ugrožavaju grčko pro- ročište	77
Dugovečno keltsko pleme iz Galatije	80
Keltiberi sa Pirinejskog poluostrva i njihova borba protiv Rima	82
3. DOBA CVETANJA I PROPASTI KELTA – CEZAR	
OSVAJA GALIJU	85
Keltski gradovi	85
Galija – zemlja opiduma, sakupljača ljudskih glava i druida ..	90
Gali u predvečerje rimske intervencije	95
Germani, Helveti i rimski namesnik Cezar	101
Cezar prodire u Galiju	105
Galska plemena i Cezar	109
Belgi su najhrabriji Gali	111
Borbe u divljini	121
Pomorske bitke, gerila i masakri – Cezar ne gospodari Galijom	123
Tajni sabori u šumama	127
Vercingetoriks i veliki ustanak	128
Gergovija – galska pobjeda	132
Presudna bitka kod Alesije	135
Poslednji otpor i kraj slobodne Galije	140
Nestanak Kelta	142
4. RIMSKI GRADOVI I KELTSKA ŠUMSKA SVETILI- ŠTA – GALSKO-RIMSKA KULTURA	144
Rimska Galija	144
Tamne strane rimske vladavine: nemiri u Galiji	147
Ustanak Batava – Gali i Germani u borbi protiv Rima	149
Galsko-rimska civilizacija	155
Božanstva šuma, brda i izvora	159

5. KELTI BRITANSKIH OSTRVA	167
Tajanstveno ostrvo kalaja	167
Cezar u Britaniji	171
Druga ekspedicija u Britaniju – Cezar protiv Kasivelauna ..	175
Dugotrajno osvajanje jedne gotovo zaboravljene zemlje ..	178
Ustanak kraljice Budike	180
Rimska i varvarska Britanija	188
Irska – zeleno ostrvo na rubu keltskog sveta	192
Mračno doba	200
Kelti, Anglosaksonci, Vikinzi	204
6. KRALJ ARTUR – NAJSLAVNIJA KELTSKA LEGEN- DA I NJENA TAJNA	205
Ser Tomas Malori i Arturova smrt	205
Tragični svet kamelotskog dvora	207
Džefri od Monmuta i britanski kraljevi	212
Tajanstvene knjige Kelta	214
Da li je Artur stvarno postojao. Na tragu jednog lika iz keltskog sveta bajki	220
Merlin – prorok i čarobnjak	223
Gral i drugi tajanstveni predmeti	228
Večni Artur – keltski doprinos svetskoj književnosti	232
7. DRUIDI, SAKUPLJAČI LJUDSKIH GLAVA I JEZI- VO PRINOŠENJE ŽRTAVA – POSEBNOSTI KELTSKE KULTURE	233
Druidi – sveštenici, sudije i znalci svih stvari	233
Hrastovi koji se poštuju zbog imele koja na njima raste	236
Majstori usmene reči i dvadesetogodišnje školovanje	237
„Smrt je sredina dugog života“ – druidi i seljenje duša	240
Poreklo i priroda druida	244
Sakupljanje glava i kult lobanje – strast keltskih ratnika ...	247
Vavrarski obredi, jezive žrtve i ljudska krv	251
Hramovi, lugovi, sveta mesta... i prinošenje ljudskih žrtava	253
Straža ratnika bez glava	255
Gde su se druidi zadržali	259

8. VILENJACI IZ DRUGOG SVETA – PESME I LEGENDE OSTRVSKIH KELTA		262
Bajkoviti svet britanskih ostrva		262
Irske seobe: čudovišta, bogovi i Kelti		267
Proterivanje u donji svet		272
Drugi svet		274
Putovanje u drugi svet		277
Galerija irskih junaka		281
Ku Halan i velika pljačka goveda		285
Vilenjaci, nečiste sile i čarobna magla: bajke i legende keltskih naroda		291
Irski vilenjaci i braća Grim		294
 9. KELTI U NOVOM DOBU – OD OSIJANA DO MAGLI ŠKOTSKE VISIJE		298
Ponovno rađanje jedne iščezle kulture		298
Osijan: keltska moda		301
Valter Skot i romantika Škotske visije		305
Alisa u zemlji čuda i češirske mačke		306
„Povratak“ druida		309
Arheološka otkrića i moderna keltska renesansa		311
 10. KELTI KAO DEO MODERNOG SVETA		315
Antiimperijalistički govor škotskog poglavara		315
Keltske igre		318
Istinski zeleni i njihov kalendar		324
Mašta u svetu Kelta		326
O elfima, orcima i hobitima – Kelti u srednjoj zemlji		332
Keltski nadrealisti		336

DODATAK

Kelti – istorijska plemena i narodi	339
Hronološka tabela	349
Na tragovima Kelta	353
Literatura	363
Izvori	363
Sekundarna literatura	364
Imenski i predmetni registar	368

<i>O autoru</i>	375
-----------------------	-----

Ekskursi

Skriveno keltsko nasleđe u jeziku i geografskim imenima	17
Imena planina, brda, reka i jezera	21
Imena naselja	24
Keltska umetnost	39
Keltsko društvo	51
Kameni grobovi i heroji	59
Kuće, naselja i svakodnevni život	85
Kelti, majstori gvoždarstva	95
Ratnici i njihov svet	112
Svet keltskih bogova	156
Keltske žene	181
Monasi, misionari i svetiteljke – hrišćanstvo u Irskoj	192
Rukopisi irskih monaha	215
Kelti i smrt	241
<i>Halloween</i> i keltska nova godina	263
Životinje – biljke – čudovišta	282
Keltska muzika	319
Asteriks i njegova družina	326

PREDGOVOR

Kelti su među nama. Nijedan drevni narod svojim arheološkim nasleđem ne izaziva toliko zanimanja kao oni i nijedan se ne čini toliko savremenim. Jer, mada je njihova kultura sa evropskog kopna nestala još pre dve hiljade godina, njeno nasleđe je još dugo cvetalo u zapadnim pokrajinama kontinenta, na Britanskim ostrvima i u Bretanji. Tako se ono što je nestalo ili bilo prisutno ponovo pokazalo u mnogim oblicima – podsećajući u tom smislu na irske vilenjake koji su, kada su prognani sa lica zemlje, novo utočište našli u grobnim humkama. Na taj su način naučno saznanje i poetska mašta o Keltima stvorile sliku koja i dalje privlači sve više ljudi.

U naučne činjenice ubraja se i podatak da ispod naših nogu počivaju ostaci jedne zagonetne kulture. Kelti su više od dve hiljade godina ostavljali svoje tragove na području koje se protezalo od Španije na zapadu do Turske na istoku. A to su grobne humke sa raskošnim posmrtnim darovima, ostaci naselja sa moćnim zidinama i žrtvenicima koji ukazuju na bizarne obrede. Predstavnici ove kulture u Nemačkoj nađeni su u još uvek nedovoljno istraženim

arheološkim iskopinama u Hohdorfu i Glaubergu; u Švajcarskoj to je keltski grad Bern; u Austriji gospodari soli iz Halštata i Halajna; u Francuskoj žrtvenici pronađeni u Pikardiji i Ardenima. Nabrajanje se može nastaviti u nedogled.

Izložbe i muzeji pokazuju majstorstvo keltskih zanatlija u izradi filigranskih predmeta. Tek pri pažljivijem gledanju na njima se otkriva minijaturni svet ispunjen čudovištima i demonima; svet koji stvarnost postavlja na glavu. Treba samo otkriti realistično prikazivanje ljudske glave i fantastična bića unutar bronzanih i zlatnih listova, čije značenje ni danas nije jasno. Jer, Kelti su se svesno i dalekosežno odrekli upotrebe pisma, zbog čega savremeni istraživači ostaju bez odgovora na mnoga pitanja. Keltska minijaturna remek-dela, njihovi oštri i opasni mačevi od gvožđa, kao i njihovi neobični kameni spomenici, otkrivaju kulturu čiji se vladarski sloj kretao između ogromnih prihoda stečenih trgovinom i aure prepune tajanstvene magije.

Kelte su njihovi antički susedi doživljavali kao varvarske i opasne neprijatelje, čije neljudsko ponašanje nisu mogli da shvate. Razlog tome treba tražiti pre svega u fanatičnom sakupljanju ljudskih glava, kome u istoriji nema premca. Mnoga arheološka istraživanja i danas se sreću sa zlokočnim ostacima ovog običaja. Stoga se ne treba čuditi što se Keltima dve i po hiljade godina pripisuju ova „sramna dela“: ljudožderstvo, jezivi obredi žrtvovanja i mnoga druga.

Ipak, Evropa se suočava i sa sasvim drugačijom, privlačnijom slikom ovog drevnog naroda. Oni se doživljavaju kao ljudi koji su umeli mudro da se odnose prema prirodi, čije su tajne navodno znali i umeli da iskoriste. U modernoj svesti Kelti danas važe za prijatelje životinja i poznavaoce prastarog drveća.

Osim toga, u ovom prvom srednjoevropskom narodu čije nam je ime poznato mnogi prepoznaju prve Evropljane, a njihovu kulturu kao dalekog preteču današnjih težnji za ujedinjnjem. Pored savremenih naroda koji govore keltskim jezikom – Iraca, Škota, Velšana, Bretonaca – danas sve više Evropljana otkriva svoje keltske korene, odnosno vlastitu istoriju i kulturu smatra izdankom keltske istorije i kulture.

Druidi su simbol mudrosti i poznavanja prirode; njihove svete biljke su hrast i imela. Keltski mudraci već 2000 godina predstavljaju arhetipove vračeva i mađioničara, učenjaka i sveštenika. Iz ove tradicije razvio se i lik srednjovekovnog čarobnjaka Merlina, koji je postao jedan od najomiljenijih likova svetske književnosti, a sa njim se razvio i ciklus kaža vezanih za kralja Artura, njegove vitezove i traganje za Svetim gralom, koji je u srednjovekovnom dvorskom ruhu sačuvao mnoga keltska predanja.

Na ovaj način udaljeni svet Kelta doseže do današnjeg doba, u kome se može naći gotovo na svakom mestu: u arheološkim nalazištima, u muzejima i na izložbama; u divnim irskim rukopisima iz ranog srednjeg veka, u bajkama keltskih naroda, u muzici i na sceni; u brojnim filmovanim romanima i pričama o vilenjacima, vampirima i čudovištima, sve do književnih bestselera kao što su *Avalonske magle* i *Gospodar prstenova*. Čak i Noć veštica, koja je došla iz Amerike, puna je elemenata keltskog predanja.

Knjiga koja se nalazi pred čitaocima vodi računa o ovome iznenađujućem prisustvu pa se zato ne oslanja samo na arheološka otkrića i antičke izveštaje o keltskim pohodima već uzima u obzir i upravo pomenute tragove Kelta. Osim istorijske slike o Keltima ona sadrži i predstave koje se o njima stvaraju već dve stotine godina. U skladu s tim, pred čitaocem se pojavljuje jedan šarolik, često bizaran svet, čija se

predstava takođe zasniva na savremenim naučnim saznanjima. Kelti se ovde ne predstavljaju samo kao istorijski narod – oni takođe prerastaju u ideal daleke prošlosti sa kojom savremeni čovek povezuje svoje želje, čežnje i maštanja.

Arnulf Krauze,
avgust 2004.

1. KELTI

Aktuelan narod iz rane istorije

Poput bića iz drugog sveta

Kelti su prebivali daleko na severu, sa one strane planina i šuma; njihove kolibe bile su siromašne kao i čitav njihov život; protiv neprijatelja su nastupali obnaženi i ratoborni; njihovi muškarci i žene nisu znali za strah; sakupljali su glave pobijenih neprijatelja, a ratnici su svoje polne potrebe zadovoljavali jedni sa drugima; ipak, u svojoj želji za jelom i pićem i neobuzdanim hvalisanjem bili su kao deca. Za Grke i Rimljane bili su vrhunac necivilizovanosti, apsolutni uzor varvarstva. Antički autori iz Rima i Atine prikazivali su ih ovakvima u svojim delima, iz kojih su i preuzete pomenute osobine. Od tada su morali da žive pod senkom mnogih predrasuda i klišea, ali ih to nije mnogo brinulo; međutim, potonji autori koji slede njihove gotovo iščezle tragove moraju u spisima starih istoričara da razdvoje legendu od istine. Od samog početka slika koju su drugi stvorili o Keltima odudara od prave stvarnosti koju treba tražiti u antičkim komentarima i arheološkim otkrićima.

Ipak, bez Hekateja i Herodota, koji ih prvi pominju, i bez njihovih brojnih sledbenika Kelti bi bili jedan od bezimenih naroda. Njih bi, poput starih naroda koji su gradili velike grobnice ili naroda koji su koristili ratne sekire, posle dve i po hiljade godina karakterisali samo arheološki utvrđenim osobinama, kao narod koji je vladarima podizao velike grobnice, kao ljude iz varvarskih naseobina; ili kao evropski narod koji je pravio zbirke od glava pobijenih neprijatelja. Ipak, oni su pošteđeni ove sudbine. Jer od svih naroda nastanjenih severno od Alpa jedino je sačuvano ime Kelta. Sa druge strane, nisu nam poznata imena onih naroda koji su mnogo pre njih izgradili svetište Stounhendž, ili onih plemena koja su živela u današnjoj saveznoj državi Saksonija-Anhalt i koristila tzv. nebeski disk, kakav je nađen u Nebri kod Halea. Poznavanje imenâ stvara osećaj poverenja i poistovećenja, koji svakako može biti varljiv. Kad su Kelti u pitanju, ono ostavlja utisak da se postojanje i osobenost ovog naroda može pratiti više od dve i po hiljade godina u prošlost.

Strogo uzev, njihovo označavanje određenim imenom ne kazuje mnogo; Grci i Rimljani su verovatno preuzeli imena koja su varvarska plemena koristila za sebe; imena koja kao Kelti, Gali, Galati, znače „oni koji se ističu“ ili „oni koji su moćni“. Ovo treba povezati sa navikom tih plemena da za sebe koriste što povoljnije ime. Onda su pripadnici razvijenih mediteranskih kultura tim imenima obeležavali mnoštvo severnih plemena, koja su karakterisale već navedene osobine. Danas se imena koriste u sledećem značenju: Kelti se shvataju kao rodni pojam, dok se Galima nazivaju keltski žitelji današnje Francuske; ime Galati koristi se za ono keltsko pleme koje se posle dužeg lutanja konačno nastanilo u Anadoliji.

Kelti su, međutim, ovekovečeni u još jednom imenu. Njihovi germanski susedi koristili su za njih ime galski Volki, iz kojeg se na kraju razvilo ime Velšani. Kasnije se ovaj naziv koristio za romanizovane Gale, za frankofonske Romane, što se do danas sačuvalo u imenu švajcarskog kantona Valis, kao i u belgijskom nazivu Valonci i nemačkom Valnus. U Velikoj Britaniji imena Vels i Kornvol danas označavaju stare keltske oblasti.

Zagonetan narod pod velom tame

Pored imena, radoznalost i zanimanje od davnina podstiče i pitanje o poreklu Kelta. Mnoga istorijska plemena i narodi svoje poreklo izražavaju preko mitova o začetnicima; takav je mit o Romulu i Remu od kojih su Rimljani izvodili svoje poreklo. I Kelti su po svoj prilici imali takve legende o poreklu. One, međutim, nisu zapisane pa su zbog toga nestale

SKRIVENO KELTSKO NASLEĐE U JEZIKU I GEOGRAFSKIM IMENIMA

Keltsko nasleđe prisutno je u jezičkim svedočanstvima, mada to nije sasvim očigledno. Ovo važi i za germanške jezike, poput nemačkog, o kome će ovde biti reči. Sledeće reči mogu se, između ostalih, izvesti iz keltskog jezika:

Amt (služba). Iza ove oznake krije se keltska reč *ambaktos* ili *vazal*. Iz nje je izvedena engleska reč *embassy* i francuska *ambassade*, kojima se označava diplomatsko predstavništvo.

u tami vremena. Zato se opet moramo okrenuti podacima antičkih autora.

Među njima, Cezar – osvajač Galije i neposredni svedok – naglašava ponos Gala zasnovan na verovanju da oni potiču od Dis Patera, boga donjeg sveta. Nekoliko vekova kasnije rimski istoričar Amijan Marcelin dao je detaljno objašnjenje: „Prastanovnici koji, prema nekima, odvajkada žive u ovim krajevima nazivaju se Kelti, po imenu svog voljenog kralja, a po imenu njegove majke – Galati, kako se na grčkom izgovara Gali. Prema mišljenju drugih, oni potiču od Herkula, koji je stariji od dorskog junaka, i naseljavali su oblasti pored Okeana. Prema tvrđenjima druida, jedan deo ovog naroda oduvek je ovde živio, a drugi su se doselili sa udaljenih ostrva i iz oblasti sa one strane Rajne, jer su svoj prvobitni zavičaj morali da napuste zbog čestih ratova i velikih poplava. Neki čak tvrde da su se posle razaranja Troje neki njeni žitelji, bežeći od Grka, doselili u ove krajeve.“

Brunne (oklop). U srednjem veku ovom rečju je obeležavan oklop kojim su vitezovi štitili grudni koš; nju su još u staro doba germanska plemena preuzela iz keltskog jezika.

Budget (budžet). Ovaj pojam preuzet je iz engleskog jezika mada je izgovaran na francuski način i korišćen je umesto nemačkog izraza „Hanshaltplans“ (budžetski plan).

Eisen (gvožđe). Nemci su vrlo rano preuzeli keltsku reč *isarno*, koja je u nemačkom postala „Eisen“. Ona je dokaz keltskog majstorstva u izradi gvožđa.

U nameri da objasni poreklo Kelta ovaj poznoantički istoričar pribegava vrlo raširenim legendama. U njih spadaju mitovi koji po ugledu na Rim ime naroda izvode iz imena njihovog prvobitnog vladara, zatim oni koji govore o naseljavanju pod vođstvom grčkog junaka Herkula, i konačno mit o poreklu od proteranih Trojanaca; retko koji narod Evrope nije tvrdio kako upravo od njih potiče. Osim toga, jedan deo naroda navodno prebiva u svom zavičaju od najstarijih vremena, dok se drugi doselio iz Germanije i verovatno stopio sa Keltima.

Za razliku od novovekovnih teorija, Mercelinovo objašnjenje porekla Kelta ne sadrži ništa spektakularno. Naime, prema pomenutim teorijama, Kelti potiču iz Azije, pa su posle dugog lutanja konačno naselili veliki deo Evrope. Mnogi, nošeni maštom, zamišljaju ih kao stepski konjanički narod, prestrašen gustim i tamnim šumama Zapada, ali kojem su put pripremili druidi-šamani, koji su bez ikakvog

Karren (kola). Poznati po svojim kolima na dva i četiri točka, Kelti su dali prvobitni izraz za označavanje ovog prevoznog sredstva; od ovog izraza potiče i engleska reč *car* (auto).

Lanze (koplje). U nemački jezik ovaj izraz je došao iz francuskog, ali je njegovo poreklo keltsko.

Reich (carstvo). Mada Kelti nikada nisu imali carevinu, oni su ipak dali prvobitni izraz za označavanje „vladavine“ koji se koristi u nemačkom jeziku.

straha zalazili u te šume. Mada ovo spada u sferu fikcije, ovi autori smatraju da se poreklo Kelta najbolje može objasniti njihovim dolaskom sa Istoka.

Brojni arheološki nalazi i moderne DNK analize, rađene na ostacima praistorijskih ljudi, više govore u prilog objašnjenja rimskog historičara. Prema ovim nalazima, Kelti i njihovi preci od davnina su naseljavali Evropu, u doba kada nije bilo masovnog doseljavanja. Mnogo spominjana nejasnost u pogledu keltskog porekla, kako se čini, ipak se donekle rasvetljava, mada se ne može govoriti o potpunom razjašnjenju. Naprotiv, zagonetka i tajna ovog naroda postala je još veća, što će se izložiti u ovoj knjizi.

U svakom slučaju, koreni Kelta ne gube se u udaljenim zemljama, već u dubinama evropske praistorije, o kojoj nema pisanih tragova. Pretpostavlja se da je oko 2000 godina pre nove ere iz istočnih stepa u velikom broju došao tzv. narod sa ratnim sekirama. Prema jezičkim merilima, ovi su ljudi

Slogan (geslo). Ovaj pojam koji se upotrebljava da označi „pravu reč“, potiče iz galskog, na kome prvobitno označava „bojni poklič“.

Da neka keltska imena i dalje žive u nemačkom jeziku dokazuju imena poput Brigit, Donald i Oskar, koja potiču iz irskog. Dok se ime svete Brigite već u srednjem veku proširilo po kontinentu, ime Oskar potiče iz speva o Osijanu Džejmsa Makfersona.

Osim u ličnim imenima i rečima za označavanje stvari, keltske reči se kriju i u imenima geografskih pojmova kao što su planine, brda, reke i gradovi. Njihovo poreklo obično nije očigledno pa se mora rekonstruisati – često

spadali u grupu indoevropskih naroda. Doseljavajući se, oni su u mnogim oblastima zatekli narode koji su gradili velike nadgrobne spomenike poput Stounhendža, ili menhirâ u Bretanji; ovi spomenici su kasnije pogrešno pripisani Keltima. Pridošlice su se pomešale sa starosedeocima. Postavši nosioci bronzane kulture, oni su snažno uticali na sudbinu evropskog kontinenta. Ova kultura isticala se svojim lepim zanatskim tvorevinama i bogatim vladarima; uspostavila je trgovačke veze na sva četiri kraja sveta, što je bio preduslov za kasnije širenje keltske kulture. U XIII veku pre nove ere došlo je do revolucionarne novine u odnosu prema pokojnicima. Posmrtni ostaci se nisu sahranjivali, nego su spaljivani, a njihov pepeo stavljan je u urne. Ovaj običaj dao je ime dobu koje se proteže do oko 800 godina pre nove ere. Ono se naziva – doba urni.

U toj epohi leže neposredni začeci keltske kulture. Te početke odlikuju podsticaji neophodni za nastanak svake

sa diskutabilnim ishodom. Sledeća imena geografskih mesta potiču pretežno iz keltskih oblasti – naročito iz Nemačke – u kojima je kultura ovog naroda nestala još pre 2000 godina. U francuskom jeziku postoji još čitav niz imena galskog porekla kojima se označavaju oblasti i gradovi i koja su, kao što je rečeno na drugom mestu u ovoj knjizi, u poznoj antici zamenjena latinskim nazivima (mnogi od ovih naziva mestâ ukazuju na nazive keltskih plemena).

IMENA PLANINA, BRDA, REKA I JEZERA

Ime Ardeni nesumnjivo ukazuje na Kelte. U antici rečju *Arduina* označavane su planine između Meze i

specifične civilizacije. Ljudi poznog bronzanog doba bili su otvoreni za novine u svim oblastima života. Brodovi su već više od hiljadu godina plovili između zapadnoevropske obale i Sredozemnog mora, povezujući na taj način mediteranske narode sa severnim narodima, uključujući i žitelje Britanskih ostrva. Zlato i kalaj, neophodni za dobijanje bronzne, postali su predmet interesovanja trgovaca. Ovim starim pomorskim i kopnenim putevima u pozno bronzano doba išli su naseljenici, ratnici i bande najamnika. Između Baltičke obale i Sredozemnog mora razvili su se živa razmena i trgovačke i ratničke aktivnosti u čije posledice treba uvrstiti varvarsko osvajanje Egipta i razaranje Troje.

Ali, osim ratova i uništenja, ova epoha je jedinstvena i po promenama koje su se zahvaljujući cenjenim proizvodima bronzanog doba raširile po celoj Evropi. Mada se još uvek ne može govoriti o Keltima, krajem te epohe stvoreni su uslovi za njihovu pojavu. U te promene mogu se ubrojiti

Rajne, koje se danas dele na Ardene i Ajfel. Pomenuta keltska reč znači „visija“. Osim toga, iz keltskog se izvode i imena planina Taunus i Vogezi. Današnje ime Švarcvalda ne može se izvesti iz keltskog jezika, ali se za njegovo antičko ime *Abnoba* može dokazati keltsko poreklo.

Hoe Aht (Hohe Acht), ime najvišeg vrha planine Ajfel, sasvim sigurno potiče od reči *akaunon*, kojom su Kelti označavali stenu. Neizvesno je značenje imena Belhen u južnom Švarcvaldu; u širem okruženju postoje četiri planinska vrha sa istim imenom – Švajcarski Jura-Belhen, i tri vrha Vogeza. Postavlja se pitanje da li se njihovo ime može izvesti iz imena keltskog boga Belena; u sva-

raširene veze i sposobnost prihvatanja novog i oblikovanje tog novog u skladu sa sopstvenim merilima. Kelti su u tome postigli pravo majstorstvo, što se može videti u najstarijim nalazima koji im se pripisuju. O tome svedoče raskošni predmeti pronađeni u grobovima vladara. Njihova moć i uticaj početkom VI veka pre nove ere prostirali su se od istočne Francuske do jugozapadne Nemačke i severne Švajcarske. Ova oblast smatra se kolevkom prave keltske kulture, koja, prema tome, nije nastala u udaljenim zemljama, već u samom srcu Evrope.

Prvobitna tama se rasvetljava; ipak, u praskozorje svog nastanka Kelti su i dalje ostali zagonetan narod. Umesto priča o pustolovnim naseljavanjima, izvesnije je nešto što se može označiti kao tajna keltskog duha, odnosno njihove duše. Jer, ono što su ti ljudi verovali i mislili tokom poslednjeg milenijuma pre nove ere u svojim pojedinostima i dalje ostaje nerasvetljeno. Zato je Evropa opčinjena i fascinirana

kom slučaju, može se pretpostaviti da je pet planinskih vrhova sa istim imenom povezano sa astronomskim posmatranjem. Sledstveno tome, sunce uvek zalazi iza jednog od ta četiri vrha, i to upravo za vreme letnje i zimske ravnodnevice. Da su druidi ovu prirodnu pojavu koristili za posmatranje nebeskog svoda, to predstavlja fascinantnu teoriju za koju nemamo potvrdu u arheološkim nalazima.

Izvesno je da obližnja švarcvaldska rečica Drajzam svoje ime duguje Keltima, koji su je nekada označavali kao „vrlo brzu“. Uopšte, verujemo da u imenima mnogih reka možemo otkriti jezik starih naroda. To važi i za

svojim precima i njihovom kulturom, koja joj deluje blisko i čiji su ostaci neobični i zagonetni.

Kelti nisu narod ali jesu kulturna i jezička zajednica

Kelti su svojom kulturom obeležili većinu oblasti severno od Alpa, dok su kao ratnici u svojim pohodima tokom IV i V veka pre nove ere ugrožavali antičke države. Godine 387. pre naše ere opustošili su Rim, a vek kasnije (279. godine pre nove ere), našli su se ispred Delfa, glavnog svetilišta Stare Grčke. U to doba oni su bili na vrhuncu svoje moći; njihove teritorije protezale su se od Španije do Anadolije i od Italije do Irske. Posle toga grčki i rimski vojnici su korak po korak potiskivali keltske ratnike sve dok nisu osvojili i njihove prvobitne oblasti – što simbolično izražava njihov poraz u

veliku evropsku reku Rajnu, čije ime na keltskom jednostavno znači „reka“. U Nemačkoj se, između ostalih, na keltski jezik svode imena sledećih reka: Dunav, Nekar, Majna, Izer, Leh, Lan, Lipe i Rur. U Francuskoj isti koren imaju imena Marna, Sena i Soma.

IMENA NASELJA

Dok imena mesta obično potvrđuju praistorijsko poreklo, imena gradova potiču uglavnom iz rimskog doba. Ostaje nejasno da li ona mogu poticati od Kelta, ili su na njih samo primenjivani keltski nazivi. Ipak, imena naselja ukazuju na mrežu stare kulture koja se, u celini gledano, poklapa sa njenim prostiranjem. U skladu s

bici kod Alesije, 72. godine pre nove ere. Ovim porazom završilo se razdoblje nezavisnih i slobodnih Kelta na evropskom kontinentu. Posle toga oni će svoju slobodu zadržati samo na Britanskim ostrvima, ali će i tamo biti potisnuti u udaljene rubne oblasti. Retki su narodi koji su kao Kelti izvojevali toliko pobeda i pretrpeli toliko poraza.

Međutim, mišljenje da su oni bili narod predstavlja veliku simplifikaciju. Naime, etnički i nacionalni identitet Kelta nikad nije postojao; niti su oni ikad živeli u granicama jedne države. Njihova osnovna društvena i politička jedinica bilo je i ostalo pleme, a takvih plemena je bilo na stotine. Samo je relativno mala Irska s teškom mukom prihvatila vlast jednog kralja nad celom državom. Mada su tokom istorije ova plemena često stvarala plemenske saveze, ona su isto tako često ratovala među sobom. Ova njihova osobina presudno je uticala na propast Kelta. Za razliku od Germana, koji su takođe bili podeljeni na plemena, Kelti nisu uspeli da,

tim, na zapadu i jugu Nemačke, sve do Donje Rajne, nalazimo nazive keltskog porekla; njih takođe srećemo i u severnoj Italiji, u kojoj su živela neka keltska plemena. Naselja svuda nose imena u čiji sastav ulaze reči kao što su *dunum* (utvrđenje), *bona* (grad), *briga* (brdo), ili *magus* (ravnic).

Mnogi evropski gradovi svojim imenima ukazuju na Kelte. To su u Nemačkoj, između ostalih, i sledeći gradovi: Andernah na Rajni, Bad Kanštat kod Štutgarta, Bon, Bopart na Mitelrajni, Kohem na Mozelu, Daun u Ajfelu, Dorgmagen kod Kelna, Diren, Julih, Kempten u Algaju, Majnc, Regensburg, Remagen kod Bona, Vorms i Trir koji je svoje ime dobio po plemenu Trever (francuski

poput njih, stvore veće grupacije i na taj način ojačaju svoju vojničku snagu. Ovo dalekosežno i uporno istrajavanje na plemenskom načinu mišljenja predstavlja još jednu zagonetnu crtu keltskog mentaliteta. Sa jedne strane, oni su bili konzervativni tradicionalisti, a sa druge, uvek otvoreni za nove ideje; u toj meri da ta otvorenost čak i u modernom čoveku izaziva divljenje i čuđenje.

Mada takozvani varvari sa severa nikada nisu bili narod i nikada nisu stvorili sopstvenu državu, oni su uspeli da obrazuju jednu kulturnu zajednicu. Ona ukazuje na značajno jedinstvo mnoštva keltskih plemena, pa su se i druge plemenske grupe, na primer Germani, prilagođavali ovoj kulturi i usvojili njene tekovine. Nadmoćnost ove kulture u Evropi toga doba opravdava hronološku podelu, zasnovanu na imenima mesta, na halštatsko i latensko doba; doba koja se međusobno razlikuju pre svega po svojim kulturološkim osobinama. Postoji čitavo obilje ovih osobina, ali najočiglednija i najvažnija jeste proizvodnja novog metala – gvožđa. Znanje i veština proizvodnje gvožđa doneto je iz jugoistočnih krajeva. Uopšte, keltski kovači i zanatlije pokazivali su

Trev). U Švajcarskoj i Austriji to su: Bern, Begenc na Bodenskom jezeru, Ženeva, Lozana, Beč i Cirihi; u Italiji: Bolonja, Breša, Milano, Modena, Parma i Verona. Keltske korene u sebi nose i holandski gradovi Harlem, Lajden, Najmegen; a u Engleskoj Dover, Linkoln, London i Jork.

Ova imena moramo dopuniti uobičajenim nazivima francuskih i ostrvskih Kelta. Na taj način utvrdićemo u kojim evropskim oblastima su Kelti ostavili skrivene, ali ipak dostupne tragove svog jezika.

takvo znaje i veštinu da su njihovi proizvodi nadmašivali proizvode razvijenih kultura antičkog doba. Njihova ornamentika i danas pleni veštinom izrade, dok je manje poznata činjenica da su oni bili pravi majstori u pravljenju fibula i kopči za odeću koje predstavljaju preteče današnjih „ziher-nadli“.

Ovom razvoju kulture odgovara razmena, nastala tokom dodira sa drugim narodima i kulturama; ma koliko bila značajna i velika, keltska dostignuća ne bi bila moguća bez podsticaja i pozajmica sa strane. Ovo su omogućile intenzivne veze ne samo sa Grcima i Etrurcima već i sa azijskim stepskim nomadskim narodom – Skitima. Od njih su Kelti prihvatili korišćenje konja i jahačke pantalone, koje mediteranske civilizacije nisu poznavale. Kelti su pretrpeli ove i mnoge druge uticaje, i spajajući ih sa svojom tradicijom i predstavama stvorili novu civilizaciju, kakve ranije severno od Alpa nije bilo.

Dobrobiti ove civilizacije u prvom redu koristio je bogati plemićki sloj koji je izvukao veliku korist od trgovine sa ostalim delovima Evrope. Doduše, unutar plemena dolazilo je do podela i borbe za vlast, ali su se one uvek završavale pobedom jednog bratstva nad svojim rivalima. Aristokratija je uvek bila vodeća društvena grupa u keltskom društvu. Nju i njene ratnike pratili su raskoš, bogatstvo i ugled, zbog kojih su Kelti privlačili druge varvarske narode. Usled toga, Kelti su uspeli da se u doba svog vrhunca nametnu ne samo kroz ratnička osvajanja već pre svega kroz miroljubivo širenje svoje kulture. Stanovnike Britanskih ostrva, Iberijskog poluostrva, a kasnije i germanska plemena nije trebalo pokoravati; oni su sami želeli da postanu Kelti. Oni su preuzimali njihovu kulturu, uključujući i jezik, i do kraja se

keltizovali. Ovaj proces obuhvatao je više generacija i doveo je do širenja keltske kulture.

Keltska civilizacija je bila otvorena za sve koji su hteli da je prihvate i nije se obraćala pažnja na razlike među narodima. Uz to, važna je i činjenica da su ovi govorili sličnim jezicima i da su se mogli međusobno razumeti.

Keltski jezici

Jezici kojima su se Kelti u vekovima pre nove ere sporazumevali pripadaju takozvanoj indoevropskoj ili indogermanskoj porodici jezika. Ovi jezici govore se na području koje se proteže od obale Atlanskog do obale Indijskog okeana. Njihova praotadžbina su po svoj prilici stepe, koje se nalaze severno od Kaspijskog mora. Treba ipak primetiti da je i ova teorija diskutabilna kao i hipoteze o poreklu Kelta. Izgleda sigurno da su narodi koji su koristili ratnu sekiru bili prvi Indogermanski koji su u Evropu došli oko 2000 godina pre nove ere. Iz jezika kojim su se služili tokom mnogih vekova razvili su se svi evropski jezici – grčki, latinski, germanski jezici Nemaca, Engleza, Holandana i skandinavskih naroda, jezici potekli iz latinskog kao što su francuski i italijanski, i najzad slovenski jezici od češkog na zapadu do ruskog na istoku.

Sadašnja geografska podela ovih jezika odražava istoriju Kelta i njihove kulture. Oni su došli do krajnjeg severozapada Evrope gde su se i održali kao takozvani ostrvsko-keltski jezici, ali su na kontinentu, izuzev nekih malih trgova, potpuno nestali. Pomenuti jezici nastali su po svoj prilici u prvoj polovini prvog milenijuma pre nove ere i proširili se zajedno sa svojim nosiocima i njihovom kulturom. Galski se govorio u današnjoj Francuskoj, lepontski u severnoj Italiji, kelti-

berijski u Španiji, a galatski u Maloj Aziji. Na evropskom kontinentu keltski jezici su se održali do 500. godine nove ere, kada su potpuno nestali sa lica zemlje. Budući da oni koji su njima govorili nisu iza sebe ostavili pisane tragove, ti jezici su apsolutno izgubljeni.

Sa druge strane, ovi su se jezici na rubnim područjima Evrope održali do dan-danas. U ove, po mnogim svojim osobinama starinske jezike ubraja se irski, na kome je tokom ranog srednjeg veka zabeležen čitav niz priča o junacima Zelenog ostrva. Njegov bliski srodnik jeste galski jezik, koji se govori u Škotskoj i koji svoje poreklo duguje irskim doseljenicima. Od ovih jezika radikalno se razlikuje kimrijski jezik Velšana, na kojem nam je ostala bogata književnost srednjeg veka. Konačno, bretonski jezik kojim se govori u Bretanji ubraja se u ostrvske keltske idiome; ovim jezikom govorili su Kelti koji su u Bretanju iz Engleske došli oko 500. godine nove ere i tu našli svoju novu otadžbinu. Pored ova četiri živa jezika koje su engleski, odnosno francuski potisnuli na sam rub opstanka, u keltske jezike ubrajaju se još manski, kojim se govorilo na ostrvu Man, i korniški, korišćen u Kornvolu. Ipak, ovi su jezici izumrli i njih danas gotovo niko ne koristi.

Kultura na putu

Način procenjivanja i prosuđivanja keltske kulture u poslednjih 2500 godina u velikoj je meri protivrečan, pa u tom pogledu liči na kipove njihovih bogova, koji imaju dva lica. Rimljani i Grci su u Keltima, kao što smo rekli, videli isključivo varvare, divljake lišene svake kulture, koji samo vegetiraju u svojim predelima sa hladnom klimom. Međutim,